

Eindtermendocument: 12

Vak: Aardrijkskunde

Leerweg: vwo

Ter goedkeuring aangeboden aan
de Minister van Onderwijs, Infrastructuur en Sociale Zaken, april 2007

Directie Onderwijs, Aruba

- Afdeling Curriculumontwikkeling
- Examenbureau
- Projectbureau SHA

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	p. 2
2.	Visie en domeinen	p. 4
	2.1. Visie op het vak	p. 4
	2.2. Overzicht van de domeinen	p. 5
3.	Vaardigheden	p. 6
4.	Overzicht van alle eindtermendocumenten vwo	p. 8
5.	De eindtermen vwo aardrijkskunde	p. 9

1. Inleiding

In het kader van de vernieuwing van het avo zijn voor alle vakken op de Arubaanse mavo, havo en vwo eindtermendocumenten gemaakt.

Voor de vakken waarvan Nederlandse examens worden afgenomen, zijn de eindtermen integraal overgenomen uit de examenprogramma's uit Nederland, zoals vastgesteld in maart 2007. Bij de andere vakken zijn de Nederlandse examenprogramma's als uitgangspunt gebruikt.

mavo	havo	vwo
1. Engels	1. Engels	1. Engels
2. Nederlands	2. Nederlands	2. Nederlands
3. Papiamentó	3. Papiamentó	3. Papiamentó
4. Spaans	4. Spaans	4. Spaans
5. Lichamelijke Opvoeding	5. Lichamelijke Opvoeding	5. Lichamelijke Opvoeding
6. CKV	6. CKV	6. CKV
7. Wiskunde	7. Wiskunde	7. Wiskunde
	7a. Wiskunde A	7a. Wiskunde A
	7b. Wiskunde B	7b. Wiskunde B
		7c. Wiskunde C
	7d. Wiskunde D	7d. Wiskunde D
8. Biologie	8. Biologie	8. Biologie
9. NaSk 1	9. Natuurkunde	9. Natuurkunde
10. NaSk 2	10. Scheikunde	10. Scheikunde
11. Geschiedenis	11. Geschiedenis	11. Geschiedenis
12. Aardrijkskunde	12. Aardrijkskunde	12. Aardrijkskunde
13. Economie/M&O	13. Economie	13. Economie
	14. M&O	14. M&O
	15. I&S/Maatschappijleer	15. I&S/Maatschappijleer

De vakken waarbij de examens uit Nederland worden afgenomen

Ter verduidelijking van de eindtermen worden in de Arubaanse eindtermendocumenten ook leerinhouden per eindterm vermeld. Deze leerinhouden zijn afgeleid uit de syllabi van de betreffende vakken uit Nederland en uit andere literatuur (zie de genoemde bronnen aan het einde van deze inleiding). In de leerinhouden is er ruimte om de stof te Arubaniseren.

Waar het vak aangeboden wordt:

	Mens en Maatschappijwetenschappen	Natuurwetenschappen	Humaniora
Gemeenschappelijk deel	-	-	-
Profieldeel verplicht	-	-	-
Profieldeel keuze	aardrijkskunde	-	aardrijkskunde
Keuzedeel	-	-	-

In dit eindtermendocument wordt in hoofdstuk 2 een uiteenzetting gegeven van de visie die gehanteerd wordt ten aanzien van het vak aardrijkskunde. Vervolgens treft u een overzicht aan van de domeinen en subdomeinen die in het vak aardrijkskunde aan bod komen.

In hoofdstuk 3 treft u een overzicht aan van de algemene vakoverstijgende vaardigheden die in het avo van belang zijn. De vaardigheden die van toepassing zijn op het vak aardrijkskunde zijn vetgedrukt.

Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van alle eindtermendocumenten die voor deze leerweg gemaakt zijn. Op elke school is er in ieder geval 1 map waarin al deze documenten bijeen gebracht zijn.

In hoofdstuk 5 treft u alle eindtermen aan die de leerling aan het einde van het vwo moet beheersen. Er is afstemming tussen de eindtermen mavo, havo en vwo om een doorlopende leerlijn te garanderen.

Tot slot is een woord van dank verschuldigd aan alle personen, die hun medewerking verleend hebben aan de totstandkoming van dit eindtermendocument. In het bijzonder drs. Ing. R.H Croes, drs. E. St. Jago en drs. R. Cabenda, alsmede mevrouw Mariska Dania en drs. Miranda Bareño voor het afronden van dit eindtermendocument aardrijkskunde voor vwo.

Gebruikte bronnen:

- Na Caminda Pa Restructuracion Di Nos Enseñansa Secundario General. SHA, Aruba 1998
- Nota Ciclo Avansa, *Beleidsvoorstellen voor de bovenbouw van het algemeen voortgezet onderwijs*. Directie Onderwijs Projectbureau SHA, Aruba, februari 2005
- Examenprogramma VMBO TL (maart 2006)
- Syllabus voor het Centraal Examen voor VMBO TL (april 2006)
- Examenprogramma havo/vwo (maart 2007)
- Syllabus voor het Centraal Examen voor havo/vwo (april 2006)
- Concept Eindtermendocumenten van aanverwante vakken
- Vakleerplannen en methoden Ciclo Basico (2000 – 2006)
- Concept Eindtermendocumenten van drs. Ing. R.H. Croes (1999)
- Concept Eindtermendocumenten van drs. E. St. Jago en drs. R. Cabenda (2000).

2. Visie en domeinen

2.1. Visie op het vak

Algemeen

De eindtermen vloeien voort uit de hoofddoelstellingen van het totale algemeen voortgezet onderwijs:

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling
- het recht doen aan en benutten van de verschillen tussen leerlingen
- garantie bieden voor een aansluiting op het vervolgonderwijs.

Aardrijkskunde als schoolvak heeft tot taak jongeren zich te laten oriënteren op de wereld waarin zij opgroeien en functioneren, zowel dichtbij als veraf. Mondialisering brengt ‘dichtbij’ en ‘veraf’ steeds meer samen. Voor een goede oriëntatie op de wereld moeten leerlingen zich realiseren dat verschillende gebieden op aarde verschillende kenmerken en uitgangspunten hebben, die bepalend zijn voor hun deelname aan mondiale processen. Ze zijn ook bepalend voor hun leefmilieu en hun sociaal-economische ontwikkeling. De samenhang tussen de gebiedskenmerken (sociale, politieke, culturele, economische, natuurlijke en andere kenmerken) is uiterst belangrijk.

Aardrijkskunde bestudeert de aarde als leefomgeving van de mens en het effect van het gedrag van de mens in zijn leefomgeving. Aardrijkskunde gaat over de relaties tussen natuur en samenleving, waarin sociaal-geografische en fysisch-geografische processen een even belangrijke rol spelen. Aardrijkskunde biedt jongeren overzichtskennis vanuit de sociale en fysische geografie. Met die kennis kunnen zij moderne informatiestromen plaatsen in een samenhangend kader. De geografische manier van denken en onderzoeken biedt leerlingen hierbij veel houvast.

Arubaanse jongeren leven in een democratische samenleving en zouden in staat moeten zijn (overheids-) beleid kritisch te volgen en in de politiek te participeren. In het kader van burgerschapsvorming besteedt het vak aardrijkskunde daarom aandacht aan de ‘beleidsagenda’ op Aruba: bijvoorbeeld milieubeleid en de ontwikkeling van het toerisme. De eigen leefomgeving van jongeren speelt hierbij een hoofdrol.

Voorbeelden van samenwerking zijn te vinden bij economie en aardrijkskunde waar vergelijkbare onderwerpen zoals internationale economische relaties zowel afgestemd kunnen worden door de verschillende manieren van kijken te accentueren, als door materiële afstemming in tijd, accenten, wederzijdse verwijzing en dergelijke. Een ander voorbeeld is de afstemming met een vak als natuurkunde bij het domein over het systeem Aarde als het gaat om klimaatsystemen. Ook hier kan de afstemming zowel de manier van kijken als de inhoud betreffen.

ICT is een onmisbaar onderdeel van het toekomstige aardrijkskunde onderwijs daar het een belangrijk hulpmiddel is bij het verzamelen en analyseren van gegevens, waaruit het verklaren, toepassen, beoordelen en anticiperen kunnen voortvloeien. In deze vorm ondersteunt het in belangrijke mate de actieve rol van de leerling.

Anderzijds is ICT vandaag de dag zo nauw verweven met de dagelijkse praktijk van de geografie in het algemeen, dat er geen modern aardrijkskundeonderwijs is voor te stellen zonder de leerlingen in aanraking te brengen met het gebruik van digitale cartografie etc (remote sensing beelden en Geografische Informatie Systemen).

Ook binnen dit vak wordt aandacht besteed aan de loopbaanoriëntatie van de leerlingen. Dit komt terug in de vaardighedenmatrix en in de eindtermen.

In het kader van Arubanisering en globalisering zijn er eindtermen over Aruba en het Caribisch gebied opgenomen. Deze eindtermen gaan over een aantal geografische thema's zoals bevolking en bestaansmiddelen & toerisme. Deze eindtermen bouwen voort op opgedane kennis in de Ciclo Basico bij het vak ASW. Naast aandacht voor Arubanisering wordt ook veel aandacht besteed aan thema's vanuit het mondiale perspectief. Een tweede uitgangspunt is dat de Ciclo Avansa in een doorlopende leerlijn moet staan met de Ciclo Basico om een optimale doorstroming te verzekeren. Een aantal van de specifieke vaardigheden die bij ASW zijn aangeleerd komen terug in de eindtermen van domein A.

Een derde uitgangspunt is dat de vakken in de Ciclo Avansa met hun eindtermen een bijdrage leveren op een goede aansluiting op het hoger onderwijs of op een beroep. Voor welk gekozen beroep in de sector toerisme op Aruba geldt dat aardrijkskunde als vak een belangrijke bijdrage kan leveren in inzicht in diverse vormen en karakteristieken van het Arubaanse en Caribische toerisme.

2.2. Overzicht van de domeinen

Het eindtermendocument bestaat uit de volgende domeinen en subdomeinen:

Domeinen	Subdomeinen
A Vaardigheden	A1 Geografische benadering
	A2 Geografisch onderzoek
B Wereld	B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld
	B2 Mondiale verdelingsvraagstukken
C Aarde	C1 De aarde als natuurlijk systeem; samenhang en diversiteit
	C2 Mondiale milieuvraagstukken
D Gebieden	D1 Afbakening en gebiedskenmerken
	D2 Actuele vraagstukken
E Leefomgeving	E1 Regionale en lokale vraagstukken
	E2 Regionale, lokale vraagstukken en het doen van onderzoek
F Oriëntatie op studie en beroep	

3. Vaardigheden

Hier volgt een overzicht van algemene, vakoverstijgende vaardigheden die van belang worden geacht binnen het avo. De vaardigheden zijn ondergebracht in zes categorieën en de algemene vaardigheden die bij het vak aardrijkskunde worden behandeld en getoetst zijn vet gedrukt.

1. Werken aan vakoverstijgende thema's

De leerling leert, in het kader van een brede en evenwichtige oriëntatie op mens en samenleving, enig zicht te krijgen op relaties met de persoonlijke en maatschappelijke omgeving. Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

- 1.1 het kennen van en omgaan met eigen en andermans normen en waarden**
- 1.2 het onderkennen van en omgaan met de verschillen tussen de seksen
- 1.3 de relatie tussen de mens en de natuur en het concept van duurzame ontwikkeling
- 1.4 het functioneren als democratisch burger in een multiculturele samenleving, ook in internationaal verband**
- 1.5 het op een voor henzelf en anderen veilige manier functioneren in de beroepspraktijk en in eigen omgeving
- 1.6 de maatschappelijke betekenis van technologische ontwikkeling, waaronder met name moderne informatie- en communicatietechnologie**
- 1.7 de maatschappelijke betekenis van betaalde en onbetaalde arbeid
- 1.8 de verworvenheden en mogelijkheden van kunst en cultuur, waaronder ook de media.**

2. Leren uitvoeren

De leerling leert in zoveel mogelijke herkenbare situaties, mede met gebruikmaking van ICT, een aantal schoolse vaardigheden verder te ontwikkelen. Het gaat daarbij om:

- 2.1 Nederlandse en Engelse teksten lezen en beluisteren
- 2.2 Schriftelijke en mondelinge teksten produceren in correct Nederlands**
- 2.3 Informatie in verschillende gegevensbestanden opzoeken, selecteren, verzamelen en ordenen**
- 2.4 De rekenvaardigheden hoofdrekenen, rekenregels gebruiken, meten en schatten toepassen
- 2.5 Voldoen aan eisen van milieu, hygiëne, gezondheid en ergonomie
- 2.6 Doelmatig en veilig omgaan met materialen, gereedschappen en apparatuur
- 2.7 Computervaardigheden.

3. Leren leren

De leerling leert, mede met gebruikmaking van ICT, zoveel mogelijk eigen kennis en vaardigheden op te bouwen. Daartoe leert hij onder andere een aantal strategieën die het leer- en werkproces kunnen verbeteren. Het gaat daarbij om:

- 3.1 informatie beoordelen op betrouwbaarheid, representativiteit en bruikbaarheid, informatie verwerken en benutten**
- 3.2 strategieën gebruiken voor het aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden zoals memoriseren, aantekeningen maken, schematiseren, verbanden leggen met aanwezige kennis**
- 3.3 strategieën gebruiken voor het begrijpen van mondelinge en schriftelijke informatie
- 3.4 op een doordachte wijze keuzeproblemen oplossen
- 3.5 een eenvoudig bedrijfsmatig, natuurwetenschappelijk of maatschappelijk vraagstuk planmatig onderzoeken

3.6 persoonlijke ervaringen en opdrachten van anderen verwerken in woord, klank, beeld en beweging

3.7 op basis van argumenten tot een eigen standpunt komen.

4. Leren communiceren

De leerling leert, mede via een proces van interactief leren, een aantal sociale en communicatieve vaardigheden verder te ontwikkelen. Het gaat daarbij om:

4.1 elementaire sociale conventies in acht nemen

4.2 overleggen en samenwerken in teamverband

4.3 passende gesprekstechnieken hanteren

4.4 verschillen in meningen en opvattingen benoemen en hanteren

4.5 culturele en seksegebonden verschillen tussen mensen benoemen en hanteren

4.6 omgaan met formele en informele afspraken, regels en procedures

4.7 zichzelf en eigen werk presenteren.

5. Leren reflecteren op het leer- en werkproces

De leerling leert, door te reflecteren op het eigen cognitief en emotioneel functioneren, zicht te krijgen op en sturing te geven aan het eigen leer- en werkproces. Het gaat om:

5.1 een leer- en/of werkplanning maken

5.2 het leer- en/of werkproces bewaken

5.3 een eenvoudige product- en procesevaluatie maken en hieruit conclusies trekken.

6. Leren reflecteren op de toekomst

De leerling leert, door te reflecteren op het eigen cognitief en emotioneel functioneren, zicht te krijgen op de eigen toekomstmogelijkheden en interesses. Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

6.1 het inventariseren van de eigen mogelijkheden en interesses

6.2 het onderzoeken van de mogelijkheden voor verdere studie

6.3 het zicht krijgen op beroepen, de beroepspraktijk en actuele ontwikkelingen daarbinnen

6.4 de rol en het belang van op school geleerde kennis, inzicht en vaardigheden voor het maatschappelijk leven, dagelijks leven, vrije tijd, vrijwilligerswerk

6.5 de kenmerken van de arbeidsmarkt op dit moment en in de nabije toekomst

6.6 de organisatie van branches en bedrijven

6.7 het beoordelen van de eigen mogelijkheden en interesses in het licht van vervolgstudie, beroepen en maatschappelijk functioneren

6.8 het kunnen maken van een verantwoorde keuze voor een vervolgopleiding.

4. Overzicht van alle eindtermendocumenten vwo

vwo
1. Engels
2. Nederlands
3. Papiamentu
4. Spaans
5. Lichamelijke Opvoeding
6. CKV
7. Wiskunde
8. Biologie
9. Natuurkunde
10. Scheikunde
11. Geschiedenis
12. Aardrijkskunde
13. Economie
14. M&O
15. I&S/Maatschappijleer

5. De eindtermen vwo aardrijkskunde

De eindtermen treft u hierna aan. De eindtermen zijn per domein en subdomein uitgewerkt. Per eindterm zijn er leerinhouden geformuleerd.

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	A Vaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
A1 Geografische benadering	A1.1 De leerling kan kaarten selecteren, lezen, analyseren, interpreteren en produceren bij het beantwoorden van geografische vragen.	<ul style="list-style-type: none"> • kaartselectie: <ul style="list-style-type: none"> ○ projectie ○ schaal ○ symbolen ○ vertekening ○ vereenvoudiging ○ weglating ○ overdrijving • soorten kaarten: <ul style="list-style-type: none"> ○ topografische kaarten ○ overzichtskaarten ○ oriëntatiekaarten ○ thematische kaarten • typen kaarten: <ul style="list-style-type: none"> ○ mozaïekkaart ○ stippenkaart ○ choropleetkaart ○ isolijnen- of isopletenkaart ○ cartogramkaart ○ stroomdiagramkaart • verbanden en verklaring voor elementen op verschillende kaarten • zelf geproduceerde kaart

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	A Vaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
A1 Geografische benadering (vervolg)	A1.2 De leerling kan geografische informatie in teksten, beelden en cijfers hanteren bij het beantwoorden van geografische vragen.	<ul style="list-style-type: none"> • uit algemene literatuur, vakliteratuur en massamedia: <ul style="list-style-type: none"> ○ luchtfoto's ○ tabellen ○ grafieken ○ diagrammen ○ cartoons
	A1.3 De leerling kan geografische vragen herkennen, zelf formuleren en beantwoorden.	<ul style="list-style-type: none"> • beschrijvende vragen • verklarende vragen • voorspellende vragen • waarderende vragen • probleemoplossende vragen

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	A Vaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
A1 Geografische benadering (vervolg)	A1.4 De leerling kan geografische werkwijzen toepassen bij het formuleren en beantwoorden van geografische vragen.	<ul style="list-style-type: none"> • geografische werkwijzen: <ul style="list-style-type: none"> ○ verschijnselen en gebieden vergelijken in ruimte en tijd ○ relaties leggen binnen een gebied en tussen gebieden ○ verschijnselen en gebieden vanuit verschillende dimensies beschrijven en analyseren (natuur, economie, politiek en cultuur) ○ verschijnselen en gebieden in hun geografische context plaatsen ○ verschijnselen en gebieden op verschillende ruimtelijke schalen beschrijven en analyseren ○ relatie tussen het bijzondere en het algemene bij verschijnselen en gebieden

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	A Vaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
A2 Geografisch onderzoek	A1.5 De leerling kan een geografisch onderzoek opzetten en uitvoeren.	<ul style="list-style-type: none"> • in de voorbereidingsfase <ul style="list-style-type: none"> ○ een geografische probleem- of vraagstelling formuleren ○ relevante deelvragen formuleren ○ een gestructureerd plan van aanpak • in de uitvoeringsfase <ul style="list-style-type: none"> ○ informatie verwerven uit schriftelijke, mondelinge en audiovisuele bronnen, mede met behulp van informatie- en communicatietechnologie ○ uit deze informatiebronnen relevante inhoudselementen analyseren, interpreteren en verwoorden ○ een beargumenteerd standpunt en conclusie ten aanzien van probleem- of vraagstelling formuleren • in de afsluitingsfase <ul style="list-style-type: none"> ○ de onderzoekresultaten op een samenhangende wijze presenteren en verdedigen

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	A Vaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
A2 Geografisch onderzoek (vervolg)	A1.6 De leerling kan een geografisch onderzoeksverslag schrijven als basis voor een schriftelijke, mondelinge of audiovisuele presentatie.	<ul style="list-style-type: none"> • gegevens ordenen, vergelijken en zo nodig bewerken • aangereikte informatie beoordelen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit • gegevens analyseren en een beredeneerde conclusie schrijven • presentatievormen: <ul style="list-style-type: none"> o geschreven verslag o een artikel o mondelinge voordracht o stellingen met onderbouwing o posterpresentatie met toelichting o een presentatie met gebruik van media (powerpoint, audio of ICT) <p>Opmerking Geografische onderzoek gaat over thematieken die aansluiten bij de domeinen B, C, D en E.</p>

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	A Vaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
A2 Geografisch onderzoek (vervolg)	A1.7 De leerling kan gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie bij het opzetten, uitvoeren, presenteren en evalueren van een geografisch onderzoek.	<ul style="list-style-type: none"> • geautomatiseerde zoeksystemen in bibliotheken, mediatheken en telecommunicatieprogramma's gebruiken • eenvoudige geautomatiseerde gegevensbestanden raadplegen zoals bij CBS • gegevens bewerken met behulp van eenvoudige tekstverwerking, reken- en grafische programma's • eenvoudige simulatieprogramma's gebruiken

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld	B1.1 De leerling kan de begrippen 'mondialisering' en 'tijdruimtecompressie' in onderling verband en vanuit een geografisch perspectief analyseren.	<ul style="list-style-type: none"> • mondialisering: eenwording en verbrokkeling • economische, culturele en politieke dimensies in relatie met proces van mondialisering • globalisering in relaties met economische, culturele en politieke dimensies • algemene begrippen: globalisering = mondialisering*, lokalisering, eenwording, verbrokkeling, global village, netwerksamenleving <p>Opmerking <i>* De begrippen 'mondialisering' en 'globalisering' worden als synoniemen beschouwd. Mondialisering is waarschijnlijk taalkundig correcter, maar globalisering is inmiddels volledig ingeburgerd in het dagelijks taalgebruik, de media en de wetenschap. Aan de hand van voorbeelden de effecten en de reacties op globalisering in drie verschillende landen aangeven: een centrumland, een semi-perifeer land en een perifeer land. De keuze van landen wordt vrij gelaten.</i></p>

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.2 De leerling kan de economische, politieke en culturele dimensies van mondialisering vanuit een geografisch perspectief analyseren.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: • economisch: <ul style="list-style-type: none"> ○ internationalisering, kapitaalstromen, internationale, arbeidsverdeling, multinationale onderneming, productieketen • cultureel: <ul style="list-style-type: none"> ○ amerikanisering, cultuurgebied, lingua franca, identiteit • politiek: <ul style="list-style-type: none"> ○ (veranderende rol van de) staat, blokvorming, regio, regionalisme, burgerschap

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.3 De leerling kan de uitwerking van het proces van mondialisering in verschillende gebieden beschrijven, in hoofdlijnen verklaren en aan elkaar relateren.	<ul style="list-style-type: none"> • handels- en investeringsstromen binnen en tussen de drie kerngebieden van de triade • reactie gebieden verschillend op mondialisering door specifieke regionale context • onder invloed van globalisering toename van de sociale verschillen én de ruimtelijke verschillen • analyse van gebieden tussen de relaties van bijzondere regionale omstandigheden en het algemene proces van globalisering • vergelijken van gebieden gericht op de effecten van en reacties op globalisering • wereldsysteem: centrum, semi-periferie en periferie • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ “Fast world en Slow world”, triade en cluster • ontwikkeling: <ul style="list-style-type: none"> ○ fragmentarische modernisering ○ regionale ongelijkheid ○ sociale ongelijkheid ○ spread-effecten ○ backwash-effecten

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.4 De leerling kan de geschiedenis van tijd-ruimtecompressie en mondialisering en de rol die hegemoniale staten daarin hebben gespeeld.	<ul style="list-style-type: none"> • processen van internationalisering en globalisering in grote lijnen sedert de koloniale periode • de rol van hegemoniale staten in de processen van internationalisering en globalisering • tot 1970: <ul style="list-style-type: none"> ○ Europeanisering, kolonialisme, imperialisme en dekolonisatie • na 1970: <ul style="list-style-type: none"> ○ nieuwe industrielanden, uitschuiving, nieuwe internationale arbeidsverdeling en <i>global shift</i> • na 1980: <ul style="list-style-type: none"> ○ stroomversnelling in proces van mondialisering ○ het mondiale centrum-periferiepatroon met betrekking tot de erfenis van het kolonialisme ○ verandering in het mondiale centrum-periferiepatroon door de verandering in de internationale arbeidsverdeling ○ vergelijking van posities van landen in het wereldsysteem in tijd en ruimte ○ relaties tussen internationale economische en politieke ontwikkelingen en de relaties tussen landen ○ ontwikkelingen en de relaties tussen landen

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.4 De leerling kan de geschiedenis van tijd-ruimtecompressie en mondialisering en de rol die hegemoniale staten daarin hebben gespeeld (vervolg).	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ Pacific Rim, markteconomie, Wereld Handelsorganisatie (WTO), anders-globalisten, hegemoniale staat, wereldorde, diffusie
	B1.5 De leerling kan de mondiale spreidingspatronen van economische, culturele, demografische, sociale en politieke verschijnselen beschrijven, in hoofdlijnen verklaren en aan elkaar relateren.	<ul style="list-style-type: none"> • bevolkings spreiding en bevolkingsdichtheid met betrekking tot de natuurlijke mogelijkheden van een gebied • talen en godsdiensten vanuit gebieden van oorsprong door kolonialisme en door migratie verspreid • delen van de wereld met behulp van indicatoren in hun geografische context plaatsen • leggen van relaties tussen ruimtelijke spreidingspatronen <p>Opmerking <i>Het gaat om het verankeren van een mentale kaart van de wereld, om het kritisch leren beschouwen en relateren van wereldkaarten. In dit verband wordt ook verwacht dat de leerling de basale topografische kennis van de wereld beheerst. Dit betreft ten minste de 'lijst van 300 namen'.</i></p>

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.6 De leerling kan indicatoren voor het vergelijken van landen op demografisch, economisch, sociaal-cultureel en politiek terrein.	<ul style="list-style-type: none"> • indeling van de wereld aan de hand van verschillende indicatoren • ruimtelijke spreiding • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ cultureel: taal, godsdienst en cultuurgebieden ○ demografisch: bevolkings spreiding en dichtheid, bevolkingsgroei (fase in de demografische transitie) • leeftijdsopbouw • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ economisch: bruto nationaal product, bruto binnenlands product, inkomen (per capita), koopkracht en beroepsbevolking ○ politiek: democratisch gehalte, mensenrechten, samenwerkingsverbanden ○ sociaal: analfabetisme en verstedelijkingsgraad en -tempo <p>Opmerking De indicatoren zijn deels ontleend aan de Grote Bosatlas (editie 52).</p>

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.7 De leerling kan de waarde en beperkingen van indicatoren op nationale schaal verklaren.	<ul style="list-style-type: none"> • gebruik van verschillende soorten kaarttypen en kaartsoorten op hun bruikbaarheid voor de indicatoren • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ VN-ontwikkelingsindex, samengestelde variabele, spreiding (van waarden ten opzichte van gemiddelden), regionale ongelijkheid en sociale ongelijkheid

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.8 De leerling kan het verband tussen het sociaal-economisch ontwikkelingspeil van een gebied en de mate van verstedelijking, demografische kenmerken en verdeling van de werkgelegenheid analyseren en interpreteren.	<ul style="list-style-type: none"> • toepassing van samenhang op drie typen landen: een centrumland, een semi-perifeer land en een perifeer land. • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ welvaart: demografische transitie, vruchtbaarheid, kindersterfte ○ modernisering: verwestering, cultuurpatroon, democratisering, verstedelijkingsgraad en verstedelijkingsstempo • wetmatigheden: <ol style="list-style-type: none"> 1. hoe hoger het economische ontwikkelingspeil van een land, hoe hoger de verstedelijkingsgraad en des te lager het verstedelijkingsstempo 2. hoe hoger het economisch ontwikkelingspeil van een land des te lager zijn de geboorte- en sterftcijfers 3. hoe hoger het economisch ontwikkelingspeil van een land hoe kleiner deel van de beroepsbevolking in de landbouw zit 4. hoe hoger het economisch ontwikkelingspeil van een land hoe groter deel van de beroepsbevolking in de formele dienstensector zit

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.9 De leerling kan stedelijke knooppunten in mondiale netwerken en hun ruimtelijke kenmerken beschrijven en verklaren.	<p>Opmerking <i>Als voorbeeld zijn de posities van New York, Washington en Los Angeles als machtscentra en als knooppunten van informatie-, geld- en goederenstromen als uitgangspunt genomen.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • steden als knooppunt in het internationale stedelijk netwerk • ruimtelijke kenmerken en verschillen van deze steden in samenhang met hun positie als mondiaal knooppunt • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ stedelijke functies en kenmerken: megalopolis, wereldstad, metropool, megastad, en functionele regio, internationale dienstverlening, mondiale financiële markten, kosmopolitisme ○ geografische ligging en bereikbaarheid: knooppunt, hub en spoke-netwerk, mainportregio en achterland ○ stedelijke geleding: edge city, CBD, stedelijk netwerk

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B1 Samenhang en verscheidenheid in de wereld (vervolg)	B1.10 De leerling kan de internationale migratie naar en sociale polarisatie binnen de drie genoemde stedelijke gebieden beschrijven en analyseren.	<ul style="list-style-type: none"> • werking van de internationale migratie naar de drie grote Amerikaanse steden • context van de sociale polarisatie binnen de steden vooral gelet op de etnische samenstelling van de bevolking • wereldsteden met een sterke ruimtelijke segregatie en sociale polarisatie • relaties tussen de ruimtelijke geleding van een stad en het ruimtelijk gedrag van verschillende groepen • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ integratie: migratie, ruimtelijke segregatie, sociale polarisatie en exclusiviteit, etnische/sociale groepen, getto, schaduweconomie (informele sector) en gated community ○ volgmigratie: gezinshereniging en gezinsvorming

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B2 Mondiale verdelingsvraagstukken	B2.1 De leerling kan het wereldvoedselvraagstuk beschrijven en analyseren als een maatschappelijk verdelingsvraagstuk	<ul style="list-style-type: none"> • de handel in voedsel en zijn mondiaal karakter: bijvoorbeeld de mondiale handelsstromen van tarwe en rijst door middel van kaarten • de geografische context van voedselproductie en handel
	B2.2 De leerling kan mondiale patronen in de productie, consumptie en handel van belangrijke voedselgewassen aangeven.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> o gewassen: handelsgewassen, voedselgewassen, geglobaliseerde landbouw o theorie van Ullman: complementariteit, transporteerbaarheid, tussenliggende mogelijkheden
	B2.3 De leerling kan de relaties leggen tussen globalisering en het wereldvoedselvraagstuk.	<ul style="list-style-type: none"> • voedselkaarten op het nationale schaalniveau verhullen voedseltekorten op een lager schaalniveau • voedselcrisis met kwantitatieve- en kwalitatieve honger

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B2 Mondiale verdelingsvraagstukken (vervolg)	B2.4 De leerling kan de actuele discussies over het wereldvoedsel-vraagstuk kritisch beoordelen en relaties leggen met relevante natuurlijke factoren.	<ul style="list-style-type: none"> • voedselvraagstuk gerelateerd aan maatschappelijk (verdelings)probleem • sociaal-economische stratificatie • natuurlijke factoren: klimaat, reliëf <p>Opmerking <i>Voorbeelden: macro-regio 's: een land uit Sub-Sahara Afrika en een land uit Zuid- of Zuidoost-Azië.</i></p>
	B2.5 De leerling kan het vraagstuk van het voedselzekerheid kritisch beoordelen en relaties leggen met relevante natuurlijke factoren.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ koloniaal moederland, kolonie, regionale ongelijkheid, sociale ongelijkheid, fragmentarische modernisering, klimaat, reliëf, bodemdegradatie droogteresistentie, landbouwerosie
	B2.6 De leerling kan de invloed van natuurlijke en maatschappelijke factoren op de voedselzekerheid in verschillende gebieden, op verschillende tijd en ruimteschalen beoordelen.	<ul style="list-style-type: none"> • natuurlijke mogelijkheden en beperkingen • maatschappelijke belemmeringen • politieke stabiliteit • beschikbaarheid van voedsel in toekomst: <ul style="list-style-type: none"> ○ bevolkingsgroei, ontwikkeling voedsellandbouw, verandering milieu, toename van commerciële landbouw als gevolg van globalisering

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	B Wereld	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
B2 Mondiale verdelingsvraagstukken (vervolg)	B2.7 De leerling kan de kwetsbaarheid van natuurlijke systemen in verschillende gebieden en hun draagkracht voor de landbouw analyseren.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> o carrying capacity/draagkracht, bodemdegradatie, droogteresistentie, bevolkingsdichtheid en welvaartspeil
	B2.8 De kwetsbaarheid van sociale groepen in verschillende gebieden voor voedseltekorten.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> o sociale stratificatie, positie van vrouwen, aids, minderheden, grootfamilie en grondbezitverhoudingen
	B2.9 De leerling kan het beleid beoordelen dat is gericht op het vergroten van de voedselzekerheid in Afrika.	<ul style="list-style-type: none"> • afbakenen van voedselhulp in tijd en ruimte • handelspolitiek van rijke landen ruimte en tijd
	B2.10 De leerling kan noodhulp, handelspolitiek en ontwikkelingssamenwerking analyseren en beoordelen.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> o ontwikkelingssamenwerking, voedselcrisis en voedselhulp: noodhulp, projecthulp en programmahulp o hulporganisaties: internationaal, gouvernementeel / NGO's o handelspolitiek: dumping
	B2.11 De leerling kan economische ontwikkeling, sociale verhoudingen, politieke stabiliteit, demografische ontwikkeling en duurzaam landgebruik verklaren.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: neerslagregiem, droogtelandbouw, "Good governance", territoriale conflicten en landhervorming

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	C Aarde	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
C1 De aarde als natuurlijk systeem; samenhang en diversiteit	C1.1 De leerling de aarde als een uniek natuurlijk systeem beschrijven en deze kennis toepassen bij het analyseren van veranderingen aan het aardoppervlak op verschillende ruimte- en tijdschalen.	<ul style="list-style-type: none"> • het interne systeem (kern, mantel, aardkorst) betekenis van endogene processen voor de vorming van reliëf aan het aardoppervlak: • kringlopen die van belang zijn voor veranderingen aan het aardoppervlak: gesteentekringloop, hydrologische kringloop, koolstofkringloop • platentektoniek (geotektonische kringloop), vulkanisme, aardbevingen en gebergtevorming • geologische tijdschaal • energiebalans, luchtcirculatie (hoge luchtdruk gebied, lage luchtdrukgebied, wet van Buys Ballot, oceanische circulatie, El Niño, klimaatgebied, ijstijden interglaciaal (uit het Pleistoceen))
	C 1.2 De leerling kan twee stroomgebieden in verschillende klimatologische zones vergelijken door de kenmerken te beschrijven en de verschillen te verklaren.	<ul style="list-style-type: none"> • zone: gematigd en aride • exogene processen: verwerking, erosie, massabewegingen (aardverschuiving), en sedimentatie • rivierstelsel, karstverschijnselen, sedimentatieprocessen: puinwaaier, delta, sediment- en metamorfe gesteenten

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	C Aarde	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
C1 De aarde als natuurlijk systeem; samenhang en diversiteit (vervolg)	C 1.3 De leerling kan het externe systeem aarde en de betekenis voor klimaatsystemen beschrijven en verklaren.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> o atmosfeer, hydrosfeer luchtcirculatie en zeestromen o exogene processen: verwerking, erosie, massabewegingen (aardverschuiving), en sedimentatie o sedimentatieprocessen: puinwaaier, delta o kringlopen die van belang zijn voor verandering- en aan het aardoppervlak: gesteentekringloop, hydrologische kringloop, koolstofkringloop o energiebalans, luchtcirculatie (hoge luchtdruk gebied, lage luchtdrukgebied, wet van Buys Ballot, oceanische circulatie, El Niño, klimaatgebied, ijstijden Interglaciaal (uit het Pleistoceen)

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	C Aarde	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
C1 De aarde als natuurlijk systeem; samenhang en diversiteit (vervolg)	C1.4 De leerling kan de kenmerken van landschapszones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren.	<ul style="list-style-type: none"> • geofactoren: gesteente en reliëf, klimaat en lucht, bodem, water, vegetatie, mens en dier • landschapszones: polaire, boreale, gematigde, subtropische, aride, tropische zones • de invloed van menselijke activiteiten op processen in de lithosfeer, de hydrosfeer, de biosfeer en de atmosfeer: versterkt broeikaseffect, aantasting ozonlaag, klimaatsverandering, natuurramp, milieuramp, landdegradatie, bodemerosie, verwoestijning, verzilting en hazard management
	C1.5 De leerling kan de natuurlijke en landschappelijke kenmerken van een nader aan te wijzen fysisch-geografische macro-regio in onderlinge samenhang en in relatie tot de samenlevingen in de betreffende macro-regio analyseren.	<ul style="list-style-type: none"> • de risico's van vulkanisme, aardbevingen en orkanen • vegetatie, landbouwtypen, (grond)water problematiek

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	C Aarde	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
C1 De aarde als natuurlijk systeem; samenhang en diversiteit (vervolg)	C1.6 De leerling kan de gevolgen van landdegradatie en zeevervuiling en de manier waarop men daarmee omgaat analyseren door de situatie in tenminste twee landen te beschrijven en te verklaren.	<ul style="list-style-type: none"> • landdegradatie en zeevervuiling landschapszone • duurzaam gebruik • geo-ecologische processen en de antropogene processen leiden tot milieuproblemen. • menselijke activiteiten: wonen, werken, recreëren en verplaatsen. <p>Opmerking <i>Aruba en een land uit het Caribische Gebied.</i></p>

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	C Aarde	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
C2 Mondiale milieuvraagstukken	C2.1 De leerling kan het mondiale milieu vraagstuk beschrijven en analyseren als natuurlijk vraagstuk.	<p>Opmerking <i>De leerling kan met betrekking tot een nader aan te wijzen mondiaal milieuvraagstuk, vanuit het perspectief van subdomein “De aarde als natuurlijk systeem” (C1)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • het mondiale klimaatvraagstuk: het klimaatsysteem, atmosfeer, oceaan en landoppervlak en gevolgen van klimaatveranderingen voor natuurlijke en maatschappelijke systemen

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	C Aarde	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
C2 Mondiale milieuvraagstukken	C2.2 De leerling kan actuele discussies over het vraagstuk kritisch beoordelen, daarbij onderscheid maken tussen oorzaken en gevolgen en relaties leggen met relevante maatschappelijke factoren.	<ul style="list-style-type: none"> • maatschappelijke factoren: economische ontwikkeling. Bijvoorbeeld schadelijke gevolgen van broeikasgassen • demografische factoren, bijvoorbeeld: het verdwijnen van bewoonde gebieden en landbouwgronden door verdrinking, verzilting, verdroging • politieke factoren: IPPC, Kyotoprotocol, duurzame energiebronnen • natuurlijke factoren: externe variabiliteit (vulkanische activiteiten), interne variabiliteit (El Niño) • verschuiven van: klimaatzones, vegetatiezones, biogeografische zones, Biodiversiteit

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	C Aarde	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
C2 Mondiale milieu vraagstukken (vervolg)	C2.3 De leerling kan beleid beoordelen dat is gericht op het oplossen van het vraagstuk op macroregionale schaal.	<ul style="list-style-type: none"> • nationaal Arubaans beleid (Nederlands) ten aanzien van verdragen activiteiten van de Verenigde Naties (bijvoorbeeld klimaatconferenties)

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	D Gebieden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
D1 Afbakening en gebiedskenmerken	D1.1 De leerling kan ten aanzien van een macroregio de afbakening analyseren, gebruikmakend van combinaties van relevante kenmerken van deze .	<p>Opmerking <i>Voorbeelden macroregio Zuid-oost Azië of Zuid Amerika (Brazilië en Venezuela).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • geologie: tektonische plaat, vulkanisme, (paleo) vulkanisme, aardbevingen, gebergte- vorming • ertsvoorkomens en mineraalrijke bodems • klimaat: <ul style="list-style-type: none"> ○ de belangrijkste topografische elementen en een globaal beeld van de topografie van de regio • sociaal geografische factoren: indicatoren UN development index • cultuurgebieden • samenstelling bevolking

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	D Gebieden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
D1 Afbakening en gebiedskenmerken (vervolg)	D1.2 De leerling kan een geografische vergelijking maken tussen de betreffende macro-regio en een andere ontwikkelingsregio in de wereld op grond van relevante kenmerken.	<ul style="list-style-type: none"> • bevolkingsgeografische en economisch-geografische aspecten • transitie­model, urbanisatiegraad, urbanisatie tempo, stedelijk netwerk, megasteden, BNP per hoofd, bestaanswijzen, verdeling beroepsbevolking, VN-ontwikkelingsindex, politiek systeem, cultuur en religie exploitatiekolonie, politiek conflictgebied, vakantiegebieden, global shift

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	D Gebieden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
D1 Afbakening en gebiedskenmerken (vervolg)	D1.3 De leerling kan externe relaties wat betreft migratie, handel en politieke invloeden van Zuid-Amerika vergelijken met een andere macroregio, zoals Zuidoost Azië.	<ul style="list-style-type: none"> • internationale arbeidsmigratie • export: samenstelling Handelsbalans, externe gerichtheid, Exportvalorisatie gestuurd door krachten op de wereldmarkt, Export Processing Zones • investeringen: aard en richting
	D1.4 De leerling kan de ontwikkelingsprocessen in de betreffende macroregio in hoofdlijnen aangeven en verklaren met gebruikmaking van economische, politieke, sociaal-culturele, fysisch-geografische, historische, interne en externe factoren.	<ul style="list-style-type: none"> • het voorkomen, de spreiding en de invloed van natuurlijke hulpbronnen: Ertsen, Fossiele energiebronnen: continentaal plat • bodemvruchtbaarheid: intensieve landbouw extensieve landbouw • relevantie van de erfenis van het kolonialisme en van oorlogen in de regio de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen: kolonialisme / neo-kolonialisme, centrum-periferie afhankelijkheidsrelaties

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	D Gebieden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
D1 Afbakening en gebiedskenmerken (vervolg)	D1.5 De leerling kan de economische ontwikkeling van Zuid Amerika (Venezuela of Brazilië) met aandacht voor lokaal georiënteerde én op mondiale markten gerichte economische activiteiten in verschillende sectoren (landbouw, industrie en dienstverlening) aangeven.	<ul style="list-style-type: none"> • economisch dualisme, fragmentarische modernisering, ondernemingslandbouw, comparatieve voordelen, agrarische sector: dé-agrarisatie/agrarische, transitie, rurale differentiatie, commerciële landbouw, exportgeoriënteerde landbouw, dienstverlening: formele/informele sector • industriële sector: imports substitutie, export georiënteerde industrialisatie (l'owtech en hightech"), ruilvoetverslechtering • grensconflicten

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	D Gebieden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
D1 Afbakening en gebiedskenmerken (vervolg)	D1.6 De leerling kan verklaren waarom sommige regio's binnen Zuid-Amerika wel deelnemen aan de economische globalisering en andere niet of nauwelijks.	<ul style="list-style-type: none"> • footloose industries • arbeidsintensiteit/kapitaalsintensiteit relatieve ligging, regionale differentiatie politieke stabiliteit • beschikbaarheid van relevante productiefactoren • economisch: speciale economische zones multinationale ondernemingen, export processing zones, stromen van goederen, mensen en kapitaal ruimtelijk afwenteling, toerisme, arbeidsmigratie • de invloed van(uit) grote westerse machtsblokken

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	D Gebieden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
D2 Actuele vraagstukken	D2.1 De leerling kan milieuvraagstukken samenhangend met het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en natuurlijke gevaren samenhangend met natuurrampen verklaren.	<p>Opmerking <i>Beschrijving, analyse en verklaring van actuele vraagstukken in subdomein D1 aangewezen macroregio vanuit een geografisch perspectief.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • natuurlijke risico's in een geografische context
	D2.2 De leerling kan kenmerken van de hedendaagse ontwikkeling in de steden en op het platteland van de betreffende macroregio verklaren, samenhangend met het proces van mondialisering.	<ul style="list-style-type: none"> • megasteden: overurbanisatie, wonen onder andere slumvorming, werken onder andere vluchtsector/involutie, overbelaste voorzieningen
	D2.3 De leerling kan conflicten in de betreffende macroregio verklaren, voor zover ze verband houden met de etnische en culturele diversiteit in de regio.	<ul style="list-style-type: none"> • landbouw: zelfvoorzienend/commercieel, Groene revolutie, dé-agrarisatie, subcontracting, agribusiness • afoming: arbeid (onder andere braindrain, circulaire migratie)

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	E Leefomgeving	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
E1 Regionale en lokale vraagstukken	E1.1 De leerling kan zich een beargumenteerde mening vormen over ruimtelijke-, sociaal-economische en fysische actuele vraagstukken gericht op duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting.	<p>Opmerking <i>Voor deze eindtermen staan de relevante begrippen in de domeinen A t/m D.</i> <i>De thema's om te kiezen zijn des schools. Met leefomgeving wordt bedoeld Aruba, de Caribische eilanden, Venezuela en Colombia. Er wordt niet alleen voor Aruba gekozen, daar Aruba te kleinschalig is en er te weinig gegevens beschikbaar zijn voor het doen van onderzoek.</i></p> <p>Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • orkanen en wateroverlast in Caribische gebied • problematiek van stedelijke gebieden in een Latijns-Amerikaans land • multiculturele karakter van de bevolking van het Caribische gebied • actuele migratiestromen in het Caribische gebied
	E1.2 De leerling kan actuele migratiestromen in het Caribische gebied analyseren en interpreteren.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: immigratie, emigratie, remigratie, gezinshereniging, interne/externe migratie, push -en pullfactoren, vluchtelingen
	E1.3 De leerling kan de samenstelling en de multiculturele karakter van de bevolking van het Caribische gebied beschrijven.	

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	E Leefomgeving	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
E2 Regionale, lokale vraagstukken en het doen van onderzoek	E2.1 De leerling kan lokale en regionale ruimtelijke vraagstukken beschrijven en analyseren en zich daarover een beargumenteerde mening vormen.	Opmerking <i>Men betreft bij deze eindtermen het subdomein "Geografische onderzoek".</i>
	E2.2 De leerling kan karakteristieken van het Arubaanse toerisme omschrijven, herkennen en verklaren.	
	E2.3 De leerling kan demografische kenmerken van Aruba en het Caribische gebied in relatie brengen met geografische en maatschappelijke ontwikkelingen.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> ○ vertrekcijfer ○ vestigingscijfer ○ positief/negatief migratiesaldo ○ vertrek/vestigingsoverschot ○ overbevolking ○ natuurlijke bevolkingsgroei ○ sociaal/economische bevolkingsgroepen

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	Vwo	
Domein:	E Leefomgeving	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
E2 Regionale, lokale vraagstukken en het doen van onderzoek (vervolg)	E2.4 De leerling kan de actuele migratievraagstukken op Aruba analyseren en beoordelen.	<ul style="list-style-type: none"> • begrippen: <ul style="list-style-type: none"> o arbeidsmigratie, volgmigratie (gezinsvorming en hereniging), ontwikkeling in de vertrek en vestigingsgebieden, Arubaanse toelatingsbeleid in relatie met wetgeving van het Koninkrijk

Vak:	Aardrijkskunde	
Leerweg:	vwo	
Domein:	F Oriëntatie op studie en beroep	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa	Leerinhouden:
F Oriëntatie op studie en beroep	F.1 De leerling kan informatie inwinnen over vervolgoopleidingen waarin aardrijkskunde een rol speelt.	
	F.2 De leerling kan nagaan in hoeverre hij capaciteiten en interesses bezit die aansluiten op vervolgoopleidingen waarin aardrijkskunde een rol speelt.	